

### **3.17. BÖLGESEL KALKINMADA DOĞU ANADOLU PROJESİ (DAP) YAKLAŞIMI**

Prof. Dr. A. Feyzi Bingöl<sup>13</sup>

Prof. Dr. Asaf Varol<sup>14</sup>

#### **ÖZET**

Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerle olan sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını azaltmak, mevcut verimlilik düzeyini geliştirerek ülke ekonomisine katkısını artırmak amacıyla 27 Ağustos 1998 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından Doğu Anadolu Projesi (DAP) Ana Planı başlıklı bir proje çalışması başlatılmıştır.

Bu proje Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Atatürk, Fırat, İnönü, Kafkas ve Yüzüncü Yıl Üniversitelerinin kendi aralarında oluşturdukları “Ortak Girişim” aracılığı ile yürütülmüş ve projeler Aralık 2000 sonunda tamamlanmıştır.

Doğu Anadolu Projesi Ana Planı kapsamında „Mevcut Durum ve Analizi Raporu“, „Strateji ve Yeniden Yapılanma Senaryoları“, „Doğu Anadolu Projesi Ana Planı“, „Ön Fizibilite ve Fizibilite Etütleri“ ve „Yönetici Özeti“ başlıklarını taşıyan raporlar hazırlanmıştır.

Mevcut Durum ve Analizi raporunda bölgesel gelişme ana planına veri oluşturmak üzere bölgede hakim olan ekonomik ve sosyal göstergeler incelenmiştir. Türkiye ortalamaları ve uluslararası standartlar dikkate

---

<sup>13</sup> Fırat Üniversitesi Rektörü

<sup>14</sup> Fırat Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dekanı

alınarak ihtiyaçlar tespit edilmiş ve darboğazlar ile birlikte potansiyel gelişme alanları ortaya konmuştur.

Strateji ve Yeniden Yapılanma Senaryoları çalışmalarında mevcut durum ve analizlerinden elde edilen sonuçlar ülke ve dünyadaki sektörel gelişmeler dikkate alınarak bölgenin kalkınmasını sağlayacak strateji ve politikalar tespit edilmiştir. Oluşturulan alternatif senaryolar bu strateji ve politikalar çerçevesinde hazırlanmış ve beklenen gelişmeler ile değişik senaryolara göre beş ve on yıllık perspektiflere göre üç alternatif senaryo geliştirilmiştir.

Yapılan çalışma ve geliştirilen senaryolardan, Plan'a esas olacak senaryonun tespitinden sonra temel stratejiler belirlenmiş ve tüm sektörleri kapsayan Bölgesel Gelişme Ana Planı ortaya konmuştur.

Raporlardan elde edilen veriler ışığında, illerden gelen tüm talepler ve illerin potansiyelleri de göz önünde bulundurularak her il için değişik alanlarda fizibilite çalışmaları yapılmıştır.

Bu makalede Doğu Anadolu Projesi kapsamında yapılan çalışmalar kapsamında bölgenin kalkınabilmesi için elde edilen bazı bulgular sunulacaktır.

## **EAST ANATOLIA PROJECT APPROACH TO THE REGIONAL DEVELOPMENT**

A project called East Anatolia Project (EAP) was started in August 27, 1998 by Government Planning Organization in order to reduce the social and economic development differences between East Anatolia Region and the other region of Turkey and to increase the present efficiency level of East Anatolia Region to increase the contribution of the region to the Country economy.

This project has been prepared by a group from Atatürk, Fırat, İnönü, Kafkas and Yüzüncü Yıl universities and completed at the end of December 2000.

**In the content of the EAP Master Plan the present state analysis report, strategies and restructures, EAP Master Plan, pre-feasibility and feasibility researches and management summaries titled reports have been prepared.**

In present state and Analysis report in order to supply data to the regional development master plan the economical and social structure of region has been examined. The needs have been pointed out taking into consideration of the potential development areas.

**Regional development strategies have been determined while considering the global sectoral developments and results of the analysis of strategy and restructuring scenario. Alternative scenarios have been prepared from these strategies and with the expected development and according to different scenarios three alternative scenarios have been developed for 5 and 10 years periods.**

From the developed scenarios and studies the main strategies have been determined after the determination of the scenario that is the base for the plan and, the regional development main plan including all sectors has been produced.

With the data obtained from the reports the feasibility studies have been made for each city taking into account the demands and potentials of the cities.

In this paper the results of the studies in the scope of EAP for the development of the region are presented.

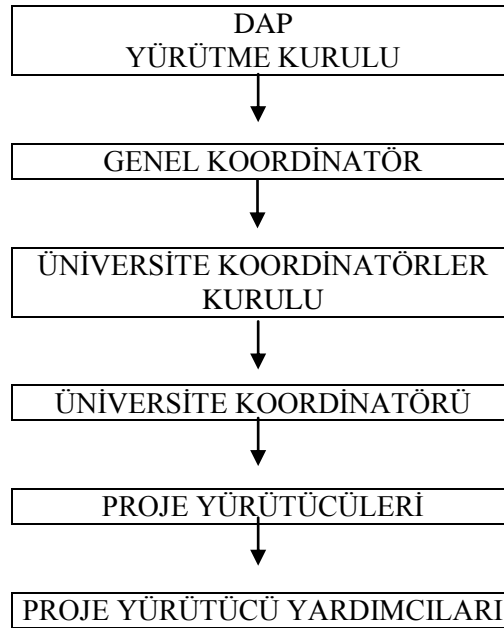
## 1. ORTAK GİRİŞİM

Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Atatürk, Fırat, İnönü, Kafkas ve Yüzüncü Yıl Üniversiteleri 1998’de aralarında bir ortak girişim kurarak, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı’nın “Doğu Anadolu Projesi Ana Planı” çalışmalarına talip olmuşlardır.

Ortak girişimin oy birliği ile aldığı karar neticesi, Doğu Anadolu Projesi (DAP) Genel Koordinatörlüğü görevi, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü’ne verilmiştir. Projenin başlangıcından tamamlanmaya kadarki süreçte, tüm organizasyonlar, koordinasyonlar ve yönetim, Genel Koordinatörlük birimi tarafından gerçekleştirilmiştir.

DAP Ana Planı çalışmalarının yürütülebilmesi için kurulan örgütlenmeye ait şema **Tablo 1**’de verilmiştir.

**Tablo 1:** DAP Örgütlenme Şeması



DAP Yürütme Kurulu’nda görev alan rektörlerin isimleri ve görevde buldukları süreler **Tablo 2**’de verilmiştir.

Bingöl, A., F.; Varol, A.: “Bölgesel Kalkınmada Doğu Anadolu Projesi (DAP) Yaklaşımı”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, Sayfa: 313-324, Elazığ, 2002

**Tablo 2:** DAP Yürütme Kurulu'nda Görev Alan Rektörler

Adı ve Soyadı	Üniversitesi	Başlama	Bitiş
Prof. Dr. Eyüp G. İsbir	Fırat	27 Ağustos 1998	06 Ağustos 2000
Prof. Dr. A. Feyzi Bingöl		07 Ağustos 2000	31 Aralık 2000
Prof. Dr. Erol Oral	Atatürk	27 Ağustos 1998	06 Ağustos 2000
Prof. Dr. Yaşar Sütbeyaz		07 Ağustos 2000	31 Aralık 2000
Prof. Dr. Ömer Şarlak	İnönü	27 Ağustos 1998	06 Ağustos 2000
Prof. Dr. Fatih Hilmioğlu		07 Ağustos 2000	31 Aralık 2000
Prof. Dr. Nihat Bayşu	Kafkas	27 Ağustos 1998	02 Kasım 1998
Prof. Dr. Necati Kaya		03 Kasım 1998	31 Aralık 2000
Prof. Dr. Cengiz Andiç	Yüzüncü Yıl	27 Ağustos 1998	25 Nisan 1999
Prof. Dr. Yücel Aşkın		26 Nisan 1999	31 Aralık 2000

DAP Genel Koordinatörü olarak görev yapan Fırat Üniversitesi Rektörlerinin görev süreleri ise **Tablo 3**'de verilmiştir.

DAP Ana Planı çalışmalarında her üniversite içerisindeki işlerin koordinasyonunu sağlamak için DAP Üniversite Koordinatörü adı ile görevlendirilmeler yapılmıştır (**Tablo 4**). Fırat Üniversitesi Koordinatörü, aynı zamanda DAP Genel Koordinatörlüğünün tüm işlerini de yürütmüştür.

**Tablo 3:** DAP Genel Koordinatörleri

Adı	Üniversitesi	Başlama	Bitiş
Prof. Dr. Eyüp G. İSBİR	Fırat	27 Ağustos 1998	06 Ağustos 2000
Prof. Dr. A. Feyzi Bingöl	Fırat	07 Ağustos 2000	31 Aralık 2000

Bingöl, A., F.; Varol, A.: “Bölgesel Kalkınmada Doğu Anadolu Projesi (DAP) Yaklaşımı”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, Sayfa: 313-324, Elazığ, 2002

**Tablo 4:** DAP Üniversite Koordinatörler Kurulu’nda Görev Alan Öğretim Üyeleri

<b>Adı</b>	<b>Üniversitesi</b>	<b>Başlama</b>	<b>Bitiş</b>
Prof. Dr. Asaf VAROL	Fırat	27 Ağustos 1998	31 Aralık 2000
Prof. Dr. Yılmaz Özbek	Atatürk	27 Ağustos 1998	31 Aralık 2000
Prof. Dr. Satılmış KAYA	İnönü	27 Ağustos 1998	31 Aralık 2000
Prof. Dr. Hasan Ceylan	Yüzüncü Yıl	27 Ağustos 1998	31 Aralık 2000
Doç.Dr. Şaban MARAŞLI	Kafkas	27 Ağustos 1998	31 Aralık 2000

## **2. DPT BÖLGESEL GELİŞME VE YAPISAL UYUM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**

Doğu Anadolu Projesi (DAP) Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bağlı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından denetlenen ve koordine edilen bir proje idi. Projenin başlangıcından tamamlanmasına kadar Devlet Planlama Teşkilatında görev alan Müsteşarlar, Müsteşar Yardımcıları, Genel Müdürler, Daire Başkanları ve Uzmanlar katkı sağlamışlardır.

Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürü İsmail Sarıca, Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi Başkanı Lütfi Elvan ve ekibi projenin başlatılması ile ilgili görüşmelerin yapıldığı 1997 yılından beri proje tamamlanincaya kadar projede aktif rol oynamışlar ve Projenin başarı ile tamamlanmasına büyük katkı sağlamışlardır.

## **3. DOĞU ANADOLU PROJESİ KAPSAMINDAKİ İLLER**

Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van, Ardahan, Bayburt ve Iğdır illerini kapsayan Doğu Anadolu Projesi, Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan 14 il haricinde, Doğu Karadeniz Bölgesine ait Gümüşhane ve Bayburt illerini de kapsamaktadır. Gümüşhane ve Bayburt illeri aynı zamanda DOKAP (Doğu Karadeniz Projesi) içerisinde de yer almıştır.

Yaklaşık 60000 km<sup>2</sup> lik alana sahip bölgede yaşayan nüfus, ülke nüfusunun yaklaşık %9,3’ne tekabül etmektedir. Yüksek dağların yer aldığı

Doğu Anadolu Bölgesini, coğrafik yerleşim açısından üç alt bölgeye ayırmak mümkündür. Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan illerin coğrafik yerleşim açısından hangi alt bölge içerisinde mütela edileceği, **Tablo 5**'de verilmiştir.

**Tablo 5: DAP Ana Planı Kapsamındaki İllerin Coğrafik Alt Bölgelere Göre Dağılımı**

Coğrafik Alt Bölgenin Adı	Malatya-Elazığ	Erzurum	Van
Kapsadığı İller	<b>Bingöl Elazığ Malatya Tunceli</b>	<b>Ardahan Ağrı Bayburt Erzincan Erzurum Gümüşhane İğdır Kars Muş</b>	<b>Bitlis Hakkari Van</b>
İl sayısı	<b>4</b>	<b>9</b>	<b>3</b>

Coğrafik Alt Bölgeler açısından ekonomik gelişmişlik düzeyleri irdelendiğinde, en gelişmiş alt bölge olarak Malatya-Elazığ karşımıza çıkarken, en düşük gelişmişlik düzeyine ise Van Alt bölgesinde rastlanılmaktadır.

**Tablo 6**'da Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan illerin 1987-1997 arasında GSYİH Yıllık Ortalama Büyüme Hızı yüzdeleri, Türkiye ortalamasının yüzdesi olarak kişi başına düşen gelir ve yıllık ortalama nüfus artış hızları görülmektedir [1].

**Tablo 6** incelendiğinde 1987-1997 yılları arasında Doğu Anadolu Projesi kapsamına giren iller içerisinde yüzde olarak GSYİH, Türkiye ortalamasının üzerinde olan il olarak karşımıza Muş çıkmaktadır. Buna karşın Tunceli ilinde negatif değer dikkati çekmektedir. 1987 yılı fiyatlarıyla

Türkiye ortalamasının yüzdesi olarak kişi başına düşen gelir Elazığ’da %80,5 olarak gerçekleşmişken, Ağrı ve Muş’ta %20 nin altındadır.

1990-1997 yılları arasında Bingöl, Erzincan, Gümüşhane, Kars, Tunceli, Ardahan ve Bayburt illerinde yüzde olarak yıllık ortalama nüfus artış hızının negatif olduğu, dolayısıyla bu illerde nüfusun göçler nedeniyle azaldığı anlaşılmaktadır. Göç veren iller arasında birinci sırada Tunceli ili yer almaktadır.

**Tablo 6: DAP Bölgesi’ne İlişkin Bazı Temel Göstergeler [2]**

İL	GSYİH Yıllık Ortalama Büyüme Hızı, 1987-1997 (%)	Türkiye Ortalamasının Yüzdesi Olarak Kişi Başına Düşen Gelir (%)			Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (1990-1997) (%)
		1987 Yılı Fiyatlarıyla		1997 Cari Fiyatlarıyla	
		1987	1997	1997	
Ağrı	2,4	19,4	18,0	24,7	0,9
Bingöl	2,9	22,6	25,3	35,5	-0,8
Bitlis	2,9	26,0	25,3	33,9	0,0
Elazığ	1,4	80,5	69,3	77,4	0,7
Erzincan	0,3	55,0	48,4	67,7	-0,9
Erzurum	0,4	41,7	33,8	44,0	0,4
Gümüşhane*	---	35,2	39,0	44,3	-1,3
Hakkari	0,4	26,1	16,7	34,5	3,4
Kars*	---	26,2	29,2	34,6	-1,1
Malatya	3,1	69,2	62,1	62,9	2,1
Muş	4,4	19,8	20,4	25,3	1,6
Tunceli	-1,8	35,5	39,5	67,1	-6,2
Van	3,0	33,9	27,4	34,7	2,5
Ardahan*	---	---	26,8	34,7	-3,9
Bayburt*	---	---	30,7	36,2	-1,1
Iğdır*	---	---	29,6	38,2	0,3
<b>DAP Bölgesi</b>	<b>1,9</b>	<b>41,9</b>	<b>36,7</b>	<b>44,7</b>	<b>0,6</b>
<b>Türkiye</b>	<b>4,1</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>1,5</b>

**Not:**\*Sınır değişiklikleri ya da il olmaları nedeniyle bu illere ilişkin büyüme hızları ve gelirler hesaplanamamıştır.

#### **4. DAP ANA PLANINDA BELİRLENEN BAZI HEDEFLER**

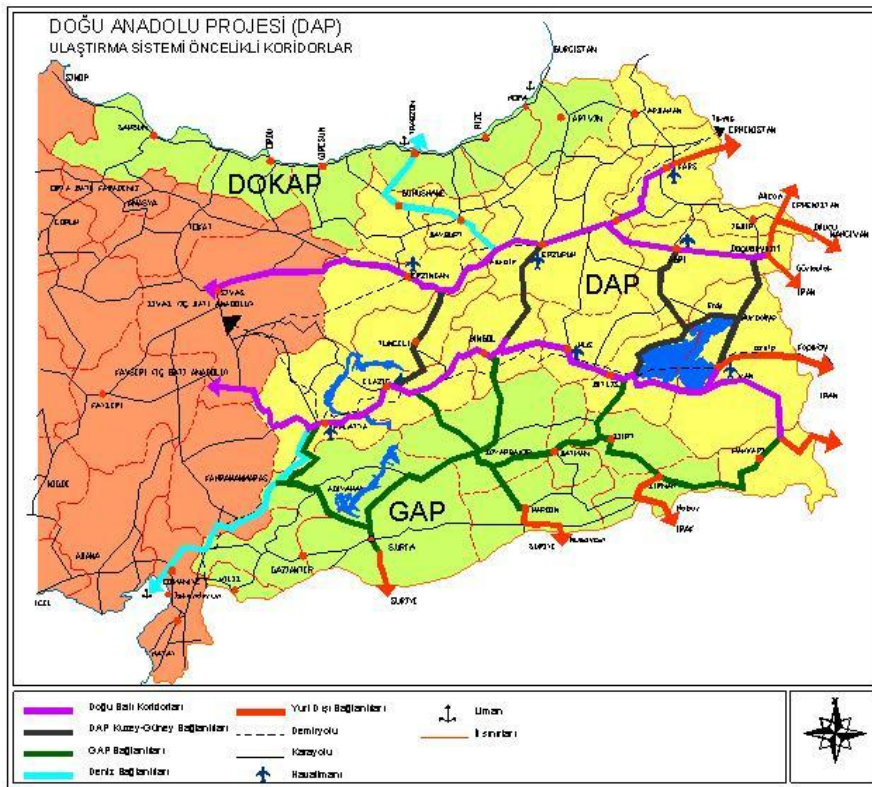
DAP Ana Planı için ekonomik, sosyal, çevresel ve mekansal olmak üzere dört ana hedef belirlenmiştir. Ekonomik hedef denildiğinde, fert başına düşen geliri artırmak, ön plana çıkmaktadır. Fert başına düşen geliri artırmak için, yeni iş sahalarının açılarak istihdamın artırılması düşünülmektedir. Sosyal hedeflerde ise, bölgeler arasında sosyo ekonomik farklılığın kaldırılması, fertlerin refah içerisinde yaşaması hedefi seçilir. Çevresel hedefler de ise bireylerin yaşadıkları ortamların düzenlenmesi, korunması ve sürdürülebilirliği önem kazanır. Sanayi ve hizmetlerin sunulduğu ortamlar ise, mekansal hedefler olarak yorumlanır. **Tablo 7**'de temel dört hedef ile ilgili özellikler verilmektedir [1].

**Tablo 7: DAP Ana Planında Saptanan Hedefler [1]**

<b>Hedefler</b>	<b>Ekonomik</b>	<b>Sosyal</b>	<b>Çevresel</b>	<b>Mekansal</b>
<b>Birincil hedefler</b>	Fert başına geliri artırmak, İstihdamı artırmak	Kalkınmayı hızlandıracak aktiviteleri yaygınlaştırmak.	Çevreyi korumak, iyileştirmek ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak,	Alt bölge merkezlerini birer sanayi ve hizmet merkezi olarak geliştirmek ve doğu batı göçünün önünde bir filtre oluşturmak
<b>İkincil hedefler</b>	-Bölgeler arası yapı farkını azaltmak, -Bölge dışına göçü azaltmak ve gelecekte durdurmak, -Ekonomik yapıyı çeşitlendirmek, -Ekonomik fırsatların değerlendirilmesini mümkün kılacak alt yapıyı oluşturmak, -Bölgedeki sermaye birikimini hızlandırmak, yerel girişimciliği desteklemek ve Bölgenin ekonomik potansiyelini harekete geçirmek, -Bölgenin sürdürülebilir bir ekonomik yapıya kavuşmasını sağlamak.	<b>-Bölge içi gelir farklılıklarını azaltmak,</b> -Bölge dışına göçü azaltmak, göçün neden olduğu sosyal tahribatı asgariye indirmek, -Bölge içinde hizmetlere erişim açısından dengeyi sağlamak, -Eğitim ve sağlık hizmetleri ile kent alt yapısının kalitesi ve düzeyini yükseltmek, -Kentsel ve kırsal alanlarda refah düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek, -İşgücünün beceri seviyesini yükseltmek, -Kayıt dışılığı azaltmak ve sosyal güvenlik sistemi ile kapsananların sayısını artırmak, -Sosyal yardım ve koruma sistemlerini geliştirmek, -Kadının statüsünü yükseltmek ve kalkınma sürecine entegrasyonunu sağlamak, -Mevcut sosyal yapının zaman içinde gelişimini sağlamak, -Çarpık kentleşmeyi önlemek.	-Toprak ve su kaynaklarının korunması için meraların ıslahını sağlamak, erozyonu önlemek, -Ormanları korumak ve geliştirmek, -Yerleşmelerde yaşam kalitesini artırmak, -Biyolojik çeşitliliği korumak,	-Alt bölgesel merkezlerde fiziki ve sosyal alt yapıyı iyileştirmek, -Alt bölgesel merkezlerde çevre kalitesini yükseltmek, -Alt bölge merkezlerini ekonomik gelişmeyi hızlandıran bir olgu olarak değerlendirmek.

## 5. DOĞU ANADOLU PROJESİNDE ULAŞIM VE HABERLEŞME

Doğu Anadolu Projesi kapsamında ulaşım için doğu-batı ve güney-kuzey istikametlerinde öncelikli koridorlar belirlenmiştir (Şekil 1). Doğu-batı istikametinde iki önemli kara ulaşım koridoru bulunmaktadır. Bunlardan biri Sivas-Erzincan-Erzurum koridorudur. Erzurum'dan sonra bu koridorlardan biri Kars üzerinden Ermenistan'a, diğeri ise Doğubeyazıt üzerinden Ermenistan, Nahçıvan ve İran'a yönelmektedir. Doğu-batı istikametinde ikinci kara ulaşım koridoru Malatya-Elazığ-Bingöl-Van'dan geçen güzergah olup, Hakkari ve Van üzerinden İran'a geçişi sağlamaktadır.



Şekil 1: DAP Ulaştırma Sistemi Öncelikli Koridorlar [2]

Güney-Kuzey istikametinde ise dört yerde bağlantının iyileştirilmesi önerilmektedir. Bunlar Elazığ-Tunceli-Erzincan, Bingöl-Erzurum, Bitlis-Ağrı ve Van-Doğubeyazıt arasındaki bağlantılardır. Doğu-Batı ve Güney-Kuzey istikametlerindeki karayolu bağlantıları için kaliteli otoyollar önerilmektedir.

DOKAP (Doğu Karadeniz Projesi) ve GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) projelerinde belirlenen bağlantıları ile karayolu ulaşımı bir bütünlük arz etmektedir.

Demiryolu ağ yapısının iyileştirilmesi ve kademeli olarak gidiş-geliş olarak projelendirilmesi, kitlesel taşımacılığın cazip hale getirilmesi önerilmektedir.

Doğu Anadolu Projesi kapsamında Atatürk, Fırat, İnönü, Kafkas, Yüzüncü Yıl ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı arasında video konferans sisteminin kurulması yönündeki teklifler, hem Doğu Anadolu Projesinde hem de Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı içerisinde yer alan önemli bir projedir. Bu projenin süratle gerçekleşmesi neticesinde, Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan üniversiteler arasında uzaktan eğitim başlatılacak ve bir merkezden verilen bir ders, aynı anda diğer merkezlerden anında seyredilebilecek, dinlenebilecek ve İnteraktif görüşmeler yapılabilecektir. Bu sistem sayesinde kitlesel eğitim sonrasında, bölgenin sıkıntılar içerisinde yürütülen eğitimine önemli kalite getirilebilecek ve ilgili üniversitelerde kontenjan artırımına gidilebilecektir.

Bölge üniversitelerinin, televizyon birimleri kurarak, Bölge eğitim ve kültürüne hizmet verebilme olanakları sağlanmalı; bunun için 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanunda değişiklik yapılmalıdır. Halen Fırat Üniversitesi’nde 1992 yılından beri yerel yayın yapan FIRAT TV bulunurken, Atatürk Üniversitesi’nde de radyo yayınları yapılmaktadır. Ancak bu her iki yayın da 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanununun 29. maddesi ile

çalışmaktadır. Bu iki üniversitemizde de İletişim Fakültesi bulunmakta ve ileride bölgede yayın yapan özel radyo ve televizyon şirketlerinin kaliteli yayın yapmalarına bu fakülteler katkı sağlayabilecektir.

## **6. DAP BÖLGESİNDE ENERJİ İLE İLGİLİ BAZI ÖNEMLİ HEDEFLER**

Hidroelektrik enerji açısından proje bölgesi önemli bir potansiyel arz etmektedir. Hidroelektrik enerji açısından Fırat nehri üzerinde büyük santraller (Keban, Karakaya, Atatürk vb) bulunmaktadır. Bölgede halen DSİ tarafından yapımı süren hidroelektrik santrallerin bir an önce bitirilmesi için önemli kaynak aktarımına gereksinim bulunmaktadır.

Doğu Anadolu Projesinin hedefleri arasında Elazığ, Erzincan, Erzurum, Malatya ve Van'ın sanayi merkezleri olmaları öngörülmüştür. Ancak bu illerde sanayiye verilen enerjide zaman zaman yapılan kesintiler sonrasında büyük zararlar meydana gelebilmektedir. Bu illere kaliteli ve güvenli enerji verilecek tedbirler alınmalıdır.

Bölgede DSİ tarafından ileride yapılması düşünülen hidroelektrik projelerin maddi kaynak sorununa çözüm bulmak için Yap-İşlet-Devret yöntemleri kullanılmalıdır.

Elazığ ve Erzurum gibi illerimizde kış aylarında ortaya çıkan hava kirliliğinin önlenmesi için, İran'dan gelecek doğal boru hattı, Van-Elazığ-Malatya'ya ve Erzurum'a ulaştırılmalıdır.

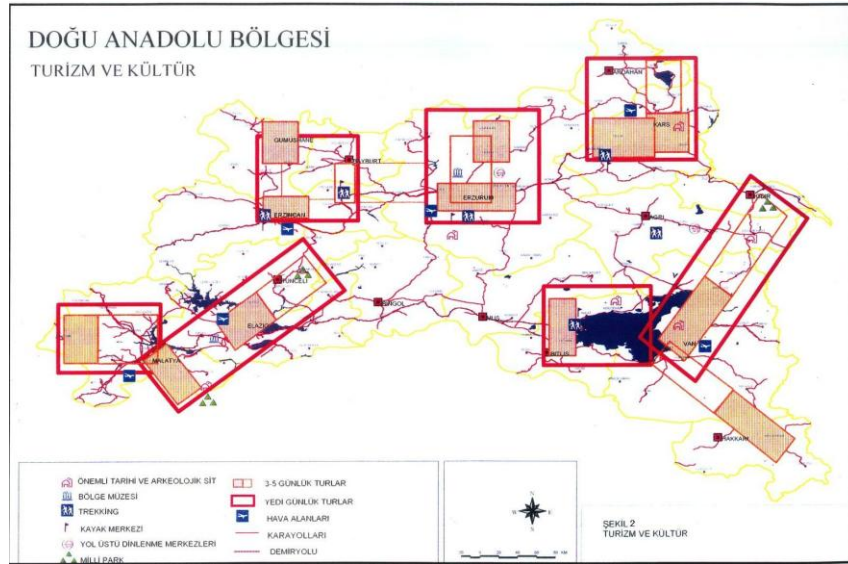
## **7. DAP BÖLGESİNDE TURİZM VE KÜLTÜR**

Doğu Anadolu Bölgesi tarihi ve kültürü zenginlikler bakımından önemli bir bölgemizdir. Bölgede bulunan tarihi ve turizm ile ilgili yerlerin tanıtımının yeterince yapıldığını söylemek imkansızdır. 1985'li yıllardan sonra bölgede ortaya çıkan terör hareketleri yüzünden, bölgeye gelen yabancı turist sayısı çok azalmış ve hatta bazı bölgelerde turizm tamamen durmuştur.

Kars, Doğubeyazıt, Adilcevaz, Erzurum, Malatya, Elazığ gibi yerleşim merkezlerinde önemli tarihi ve arkeolojik sit alanları yer almaktadır. Kars-Ardahan, Van-Iğdır, Bitlis-Van Gölü, Malatya-Elazığ, Erzincan-Gümüşhane, Erzurum ve yöresinde yedi günlük turlar düzenlenebilir.

Hava ulaşımı açısından Malatya, Erzurum, Kars, Muş ve Van havaalanları uygun alt yapıya sahiptirler. Elazığ’da da bir havaalanı mevcut olup, ancak küçük uçakların (RJ70 veya RJ100 gibi) inişi mümkün olabilmektedir. Elazığ’ın Doğu Anadolu Bölgesi’ne açılma koridoru üzerinde bulunduğu göz önüne alınırsa, Elazığ havaalanının pistinin uzatılmasının veya yeni bir pistin yapılmasının zorunlu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kayak merkezleri, trekking benzeri imkanları nedeniyle turizmin kısa sürede canlandırılması mümkündür. Turizm ve Kültür açısından Doğu Anadolu Projesi kapsamına giren bölgedeki potansiyel, **Şekil 2**’de verilmiştir [2].



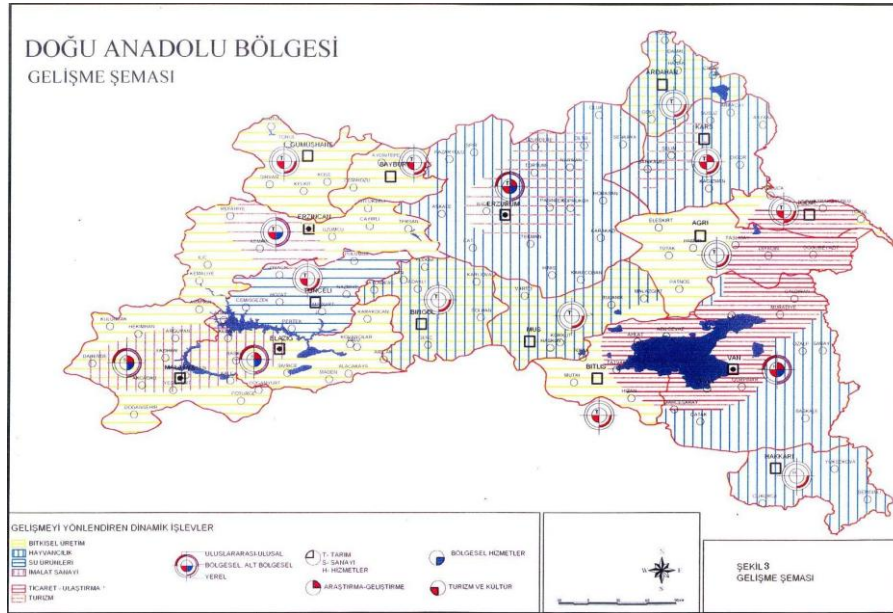
Şekil 2: DAP Bölgesinde Turizm ve Kültür Projeksiyonları [1]

## 8. DAP GELİŞME ALANLARI

Şekil 3’de Doğu Anadolu Projesi kapsamındaki bölgenin gelişme şeması verilmektedir [1]. Şemadan da görüleceği üzere Malatya ve Elazığ illeri imalat sanayisinin ön plana çıktığı illerimiz olmaktadır. Buna karşın Van ve Iğdır illerimiz ise ticaret merkezleri olarak belirlenmiştir.

Bayburt, Erzincan, Malatya, Elazığ, Bingöl, Muş, Ağrı ve Bitlis illerimiz ve yörelerinde bitkisel üretimin teşvik edilmesi planlanmıştır. Erzurum, Kars, Bingöl, Muş, Van ilinin Başkale İlçesi ile Hakkari bölgelerinde hayvancılığın; Tunceli ve yöresinde ise su ürünlerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Malatya, Elazığ, Erzincan, Erzurum ve Van illerinde bölgesel hizmet merkezlerinin kurulması, Araştırma-Geliştirme merkezleri olarak da Malatya, Elazığ, Erzurum, Kars ve Van illeri ön plana çıkarılmaktadır. Söz konusu bu illerde üniversitelerin bulunması, araştırma-geliştirme çalışmalarını için potansiyel arz etmektedir.



Şekil 3: DAP Bölgesinde Gelişme Şeması [2]

## 9. DAP YATIRIM BÜYÜKLÜKLERİ

Doğu Anadolu Projesinde yer alan illerin topografik ve ekonomik özellikleri göz önüne alınarak üç alt bölge oluşturulmuştur. Bu üç alt bölgenin 2001-2020 yıllarını kapsayan projeksiyonlarında gelişme stratejileri için üç ayrı senaryonun uygulanabileceği önerilmektedir.

**Tablo 8** incelendiğinde önerilen senaryolar içerisinde yıllık ortalama büyüme hızları açısından Türkiye gerçekleri de göz önüne alındığında A1 senaryosunun uygulamasının daha isabetli olacağı izlenimi ortaya çıkmaktadır. Söz konusu 20 yıllık projeksiyonlarda Türkiye için ortalama büyüme hızı beşli rakamlarla değişirken, Doğu Anadolu Projesi kapsamındaki yörede daha büyük bir büyüme hızının düşünülmesi, bölgenin sosyo ekonomik gelişmişlik düzeyinin diğer bölgelerle olan farklılığını ortadan kaldırmak için zorunlu bir uygulama gibi karşımıza çıkmaktadır. Ancak son 21 Şubat 2001 kararları ile ülkemizde büyük bir ekonomik krizin ortaya çıkması sonucunda, 2001 yılı için büyüme hızı sıfır seviyelerine çekilirken, Doğu Anadolu Projesi bölgesinde hangi strateji olursa olsun belirlenen büyüme hızına ulaşılamayacağı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

**Tablo 8:** Değişik Üç Senaryoya Göre Ortalama Yıllık Büyüme Hızları (%)

Senaryo Tipi	Dönemler	DAP Bölgesi	Türkiye
A1	2001-2005	5,3	5,2
	2006-2010	6,6	5,3
	2011-2020	6,9	5,4
A2	2001-2005	6,3	5,2
	2006-2010	7,9	5,3
	2011-2020	8,0	5,4
A3	2001-2005	5,1	5,2
	2006-2010	8,7	5,3
	2011-2020	8,9	5,4

Değişik üç stratejiye göre büyüme hızları Doğu Anadolu Projesi Ana Planında “Tarım”, “Sanayi (İmalat Sanayi)”, “Hizmetler” ve “Kamu hizmetleri” başlıkları altında incelenmektedir. Doğu Anadolu Projesi kapsamındaki gelişmelerde belirlenen hedeflere ulaşabilmek için günün şartları da göz önünde bulundurularak, alt bölgeler bazında “Kamu Hizmetleri” için düşünülen büyüme hızlarının gerçekleştirilmesi için çaba sarf edilmelidir.

## 10. SONUÇ

Doğu Anadolu Projesi Ana Planı, Atatürk, Fırat, İnönü, Kafkas ve Yüzüncü Yıl Üniversitelerinin oluşturdukları “Ortak Girişim” aracılığı ile yürütülen ve ülkemizdeki diğer üniversitelerde, kamu kurum ve kuruluşlarında ve özel sektörde görevli büyük sayıda elemanın ortak çalışması ve DPT Müsteşarlığı uzmanlarının işbirliği ile tamamlanmış büyük bir projedir. Bu proje başarı ile tamamlanarak kamu ve özel sektörün hizmetine açılmıştır.

Doğu Anadolu Projesinde yer alan illerin ve yörelerinin kalkınmasını sağlamak ve en geri kalmış bölge imajını silmek ve ana planda belirtilen hedefleri yakalayabilmek için Doğu ve Güneydoğu Anadolu Eylem Planı çerçevesinde DAP Ana Planına işlerlik kazandırmak zorunludur.

Doğu Anadolu Projesi Ana Planı çerçevesinde 16 ilin her biri için ayrı ayrı yapılan dörder fizibilite etütleri tip projeler olup, iller arasında çapraz olarak uygulanabilir. Özel sektör dinamizminin bölgeye çekilmesi için bu fizibilite çalışmaları öncülük edebilir.

Bingöl, A., F.; Varol, A.: “Bölgesel Kalkınmada Doğu Anadolu Projesi (DAP) Yaklaşımı”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, Sayfa: 313-324, Elazığ, 2002

---

## **KAYNAKLAR**

- [1] Doğu Anadolu Projesi Ana Planı, Yönetici Özeti, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 2000
- [2] Doğu Anadolu Projesi Ana Planı, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 2000